

Zo veel om te vragen...

De toekomst van het theater I: een steekproef

BOJANA CVEJIĆEN DANIELLE DE REGT

De belangrijkste reden om een nummer te maken rond futurologie was om een plaats te creëren waar we konden nadenken over de toekomst van het theater. Wat betekent het eigenlijk om vragen te stellen zoals: 'Denk je dat het theater – zoals we het kennen – over vijftig jaar nog zal bestaan? Indien ja, hoe zal het er dan uitzien? Indien nee, waardoor zal het dan vervangen zijn?' Een mogelijk antwoord, dat dezelfde verontrusting met zich meedraagt als dewelke Adorno koesterde over de nieuwe muziek in het midden van de twintigste eeuw, zou zijn dat niets nog vanzelfsprekend is. Evenzo het theater zoals we het vandaag kennen: zal het of zou het nog moeten bestaan in 2057? Daarom vroegen we een aantal experts, die op de ene of andere manier werkzaam zijn binnen het theater, om een enquête in te vullen die afgeleid is van de klassieke interviewmethode in *future studies*.

zal het
of zou het nog
moeten bestaan
in 2057?

Onze vragen zijn daarom opgesteld rond de categorieën van het waarschijnlijke, het mogelijke en het preferentiële, met als doel visionaire scenario's te stimuleren voor alternatieve toekomst voor het theater. Werd eens, geheel in de sfeer van post-mei '68, het heden onderzocht via de archeologie (of genealogie) van kennis, of deconstructie (om maar een paar dominante paden te noemen die Foucault en Derrida gebaad hebben), nu is het de scenariomentaliteit die ervoor zorgt dat we het heden zien als een 'back to the future'. Door ons de toekomst voor te stellen, kunnen we het latente potentieel van het heden begrijpen, of omgekeerd: we kunnen detecteren wat er in het heden zou moeten veranderen om de toekomst die we voor ogen hebben, mogelijk te maken.

het waarschijnlijke,
het mogelijke en het
preferentiële



In de enquête die volgt, zul je vaak een koor terugvinden dat de dood van het theater bezingt. Voor sommigen was het overduidelijk dat het theater dood is. *Zó dood* dat het al dood was voor het zelfs was geboren, zoals de opera. De hele theatergeschiedenis van de twintigste eeuw zou daardoor omschreven kunnen worden als een amusante reeks van reanimatiepogingen. Natuurlijk zijn er ook stemmen die ernaar streven om terug te winnen wat zij zien als essentieel of specifiek voor het theater ten opzichte van andere kunsten, iets wat we volgens hen een halve eeuw later nog nodig zullen hebben: het *live* samenzijn van acteurs en publiek, de etymologische definitie van *theatron* als de plaats van waaruit het publiek een actie bekijkt die zichzelf presenteert op een andere plaats. Diezelfde conditie van het kijkerschap in een *live* medium wordt ook betwist in antwoorden van degenen die de toekomst zien als technologisch geavanceerd, waardoor het leven er geheel anders zal uitzien.

je zal vaak
een koor
terugvinden
dat de dood
van het theater
bezingt



Je zult misschien verrast zijn, of jezelf bevestigd zien, door het negatieve beeld dat ontstaat door te peilen naar het conservatisme van theater. Hoe ouderwets het is in vergelijking met andere kunsten (dans of video), of andere media (televisie, cinema, computer, internet). In feite geeft de verwijzing naar andere expressievormen en -media niet alleen de trend van hybridisering en monstrositeit weer – waarbij het theater de effecten van andere kunsten verplaatst naar zonderlinge en niet-reproduceerbare ‘theatermonsters’ – maar het geeft ook aan dat het eigenlijk de heteronomie van het theater is die hier op het spel staat. Net zoals bij dans bestaat de autonomie van het theater uit zijn heteronomie. Dit is het punt waar Rancières gedachtegoed rond de relatie tussen politiek en esthetiek tussenbeide komt: het theater is politiek voor zover het behoort tot een afzonderlijke sfeer; en toch is het ook politiek voor zover zijn betekenissen en uitdrukkingvormen, zijn manieren van doen geen opvallend verschil vertonen ten opzichte van de betekenissen, uitdrukkingvormen en manieren van doen van andere sferen. In het essay dat als addendum bij de enquête hoort, vraagt Paula Caspao zich dan ook af: ‘Gebeurt er iets in het theater dat elders niet kan gebeuren?’

In wat volgt presenteren we de stemmen

van een socioloog, theater- en danstheoreticus (*Rudi Laermans, KULeuven*), een programmator podiumkunsten (*Tom Bonte, Vooruit, Gent*), een criticus en festivalprogrammator (*Florian Malzacher, Steirischer Herbst, Graz*), een filosoof en podiumpublicist (*Paula Caspao, Lissabon/Parijs*), een filosoof en performer (*Katherina Zakravsky, Wenen*), en een all round kunstenaar (*Jan Fabre, Antwerpen*).

Laten we het debat over theater openen.

Wat willen we dat het theater is over vijftig jaar?

DENK JE DAT HET THEATER – ZOALS WE HET KENNEN – OVER VIJFTIG JAAR NOG ZAL BESTAAN? INDIEN JA, HOE ZAL HET ER DAN UITZIEN? INDIEN NEE, WAARDOOR ZAL HET DAN VERVANGEN ZIJN?

FM: Wel, het bestaat al 2500 jaar... dus de kaarten liggen voorsnog goed. Mensen zullen tijd en ruimte met elkaar delen binnen een artistieke ervaring. Soms zal er een duidelijke scheiding zijn tussen kunstenaars en publiek. Soms niet. Sommige delen van het theater zullen, duidelijker dan vandaag, overgenomen zijn door films, televisie en computerspelletjes.

KZ: Hopelijk niet. En indien ja, dan zal het in een museum zijn, of als een gearchiveerd simulacrum in een hologram.

WAT ZAL DE TREND ZIJN? ZAL ER EEN MEGA-TREND ZIJN, OF EEN AANTAL NAAST ELKAAR BESTAANDE TRENDS?

FM: Het theater bevindt zich dan of in een fase van expliciet politiek engagement, of gewoon in een fase waarin het bezig is om uit te dokteren hoe theater überhaupt politiek kan zijn...

KZ: De megatrend is de hybridisering van het leven en de media, en het vervagen van kennisproductie, performance en entertainment. De negentiende-eeuwse definitie van de kunsten als autonome disciplines zal volledig onbelangrijk zijn. Er zal een tegenreactie komen van megapurisme, waarschijnlijk een supersaai en superbepoort intellectuaal theater: een soort van hypergeritualiseerd westers no-theater. Misschien in de vorm van een computerspelletje of een hologram.

TB: Toekomstige trends in het theater zijn onlosmakelijk verbonden met toekomstige maatschappelijke trends. Ik doe een poging om er enkele te raden. Zo zal de impact van commercie, technologie, ecologie en de beeldcultuur een grote invloed op het theater hebben. Er is dus niet één megatrend (ook al zal een niet-ingewijde dat misschien wel denken).

De gecommmercialiseerde samenleving is een realiteit die het gros van de podiumkunsten zal binnendringen op verschillende manieren. Het mainstream theater bulkt van eenduidigheid, *product placement*, *commercial breaks*. De dominantie van de beeldcultuur zal in dit theater zonder vragen geïmplementeerd worden. Misschien is deze vorm van theater zelf wel een product van die alomtegenwoordige beeldcultuur, vooral dan omdat het beeld niet bevraagd maar bevestigd wordt. De theaterkoppen zijn digitale tv- en internetkoppen

WAT ZULLEN DE INNOVATIES ZIJN IN HET THEATER VAN DE TOEKOMST?

JF: Er zal voortdurend onderzoek zijn naar het lichaam en vooral naar de hersenen, de terra incognita, de onontgonnen planeet.

FM: Logischerwijs zullen technologische ontwikkelingen veranderingen met zich meebrengen. Ik wacht nog altijd op een effectief werkende hologram-vloer die ik als decor kan gebruiken.

TB: Hier ga ik even wat wilder...

a. Hersentheater, waarbij de zintuigen als mediator overgeslagen worden.

b. Robottheater zal zo gesofisticeerd menselijke gevoelens kunnen weergeven, dat geen enkele acteur dit kan overtreffen. Ook in de creatieve sector zal de machine het dus van de mens overnemen. Tijdelijk weliswaar. Want zoals we nu al vaak de fragiliteit van de technologie op scène tonen, zal binnen vijftig jaar (zoals boven geschetst) misschien toch de behoefte bestaan om de menselijke fragiliteit terug te tonen, ten nadele van de op dat moment te geperfectioneerde technologie. Variaties: Androidtheater, Cyborgtheater, Alientheater

c. Injectietheater, waarbij nanobots ingespoten worden en in het lichaam theatrale acties plegen die een impact hebben op de toeschouwer...

d. Theater volgens het omgekeerde principe van de *Oculus Imaginationis*, een concept van de 17^{de} eeuwse Engelse filosoof Robert Fludd. Daarbij gaat Fludd ervan uit dat wat we zien in feite geprojecteerd wordt via de oogbol op de binnenkant van onze hersenpan. Omgekeerd zou er dus met nieuwe technieken een theater kunnen ontstaan dat onze hersenspinsels via het oog naar de buitenwereld projecteert. Dit kunnen dan zelfs hologramprojecties zijn. De interactie tussen wat er gebeurt en wat de toeschouwer denkt, is onmiddellijk, zonder mediatie. Er kunnen ook toeschouwers komen kijken naar de projecties van hersenspinsels van artiesten.

e. Parasitair theater, waarbij het theater zich als terminale patiënt aan een levensvatbare sector hangt om zo te overleven. Daarbij kan gedacht worden aan theater dat infiltreert in de ICT-sector, theater dat zich in de transportsector verbergt als buschauffeur of treinconducteur, theater dat onder het mom van terrorisme zijn publiek gijzelt, theater dat de toeristische sector onveilig maakt als reisgids, theater dat failliete bedrijven toch laat functioneren (bijvoorbeeld acteurs die als postbodes elke ochtend hun ronde doen in een tijd dat het manueel ronddragen van post al lang verleden tijd is), theater dat opduikt tijdens live tv-uitzendingen, theater dat gaat stempelen...

WAT ZAL EEN DOODLOPENDE STRAAT BLIJKEN TE ZIJN IN DE TOEKOMST?

JF: Laten we hopen dat alle middelmatige theaterregisseurs, die klassiek theater creëren met een modern sausje erover, en die de boekhouders zijn van de *Schauspielhauses* van vandaag, zullen sterven of terug zullen keren naar de creatie van klassiekers met een diepgaande en intelligente kennis van zaken.

TB: Grootschalig niet-commercieel theater.

KZ: Kunst verdedigen tegen entertainment met een betreurenswaardig gebrek aan humor.

BESCHRIJF HET WORST CASE SCENARIO.

FM: Alle slimme mensen zullen zich bezighouden met visuele kunsten en muziek, en het theater wordt aan anderen overgelaten.

KZ: Marginaal teksttheater in de Oostenrijkse jaren negentig-stijl verovert de wereld.

BESCHRIJF HET BEST CASE SCENARIO.

JF: De reïncarnatie van Jan Fabre?

FM: Alle slimme mensen zullen zich bezighouden met theater, en visuele kunsten en muziek worden aan anderen overgelaten. Of beter: visuele kunsten en muziek maken deel uit van het theater.

KZ: Verscheidenheid, heel veel verschillende formaties tussen hybride entertainment en purisme.

WAT ZIJN MOGELIJKE ALTERNATIEVE TOEKOMSTEN VOOR HET THEATER?

JF: Theater maken kan of zou moeten proberen om een soort van zelfopgelegd ballingschap te zijn, waarin het publiek de makers kan bezoeken. Het kan een unieke plaats zijn waar we een enclave, een vrijplaats, een soeverein universum creëren dat we willen tonen en tastbaar maken voor een publiek. Het kan een plaats zijn waar de wonden in ons hoofd kunnen helen. Het kan een wapen zijn tegen het cynisme dat de buitenwereld overspoelt, een spirituele plaats waar we zoeken naar en nadenken over nieuwe mogelijkheden om te overleven. Theater als een plaats waar we in extase raken.

KZ: Het theater sterft uit of lost op in andere fenomenen (entertainment, spelletjes, rituelen, enzovoort).

WAT MOET ER IN HET HEDEN VERANDEREN OM EEN SCENARIO TE KRIJGEN VOOR EEN WENSELIJKE TOEKOMST VOOR HET THEATER?

JF: Het zou al een immense verbetering zijn als niet iedere gesubsidieerde euro gevolgd moet worden door een 'product(ie)'. Theaterkunstenaars zouden geld moeten krijgen om te dromen zonder de druk te voelen om al naar gelang subsidies te produceren.

FM: In de Duitssprekende landen moeten de stadstheaters manieren vinden om andere soorten van productie te incorporeren. Het ensembletheater heeft zijn voordelen, maar tegelijk verhindert het te veel mogelijkheden. De grote theaters moeten flexibeler worden op het vlak van producties, esthetiek, enzovoort maar ook op het vlak van hun architectuur. Ik ben er niet van overtuigd dat huizen met 500 of 800 zitjes tegen dan nog een optie zijn. Of toch niet als regel.

TB: Ik denk dat we snel onze definities van wat theater is/kan zijn moeten oprekken. Zolang theater zijn eigen grenzen niet oprekt, zal het minder en minder de geest van de tijd weerspiegelen. Theater zal dus, net zoals de dans dat gedaan heeft, zichzelf moeten heruitvinden. Dat daardoor theater en dans een niet te onderscheiden geheel worden, lijkt mij een positief neveneffect.

KIJKEND NAAR HET THEATER VAN NU, WAT DENK JE DAN DAT DE MEEST WAARSCHIJNLIJKE ONTWIKKELING ZAL ZIJN BINNEN VIJFTIG JAAR?

JF: Er zal meer aandacht zijn voor onderzoek naar het model van de 'engel' (het spirituele lichaam). Het griezelige daaraan is dat de acteur dan ook seksloos zou worden.

KEN JE IEMAND DIE NU AAN DE TOEKOMST VAN HET THEATER WERKT (LEG UIT WAAROM)?

JF: Lees mijn teksten/manifesten *Je suis Sang* en *History of Tears*.

WAT ZIE JE ALS DE WILDCARD VOOR DE TOEKOMST (EEN EVENEMENT MET LAGE WAARSCHIJNLIJKHEID EN HOGE IMPACT)?

JF: De hersenen zijn de *wildcard* voor de toekomst: het is dan ook het meest sexy deel van het lichaam.

WIE ZAL ER OVER VIJFTIG JAAR NAAR HET theater gaan?

TB: Dat hangt allemaal af van hoe het theater zich ontwikkelt. Maar als theater zijn eigen grenzen durft te verbreden, denk ik dat de jongeren van vandaag en de jongeren van morgen tot het publiek gerekend kunnen worden. En op het moment dat het theater zijn technologische ontwikkeling heeft afgerond en men terugkeert naar de klassieke vormen zoals boven beschreven, zal dit een nieuw elan brengen in wat ik voordien het elitaire theater heb genoemd, het theater dat niet commercieel is en zich richt op de individuele ervaring.

WIE ZAL HET MAKEN?

JF: Het essentiële theater zal gemaakt worden door krijgers van schoonheid, of degenen die de kwetsbaarheid van de schoonheid en de mensheid zullen verdedigen.

WIE ZAL ERVOOR BETALEN?

TB: Meer dan ooit tevoren: de toeschouwer.

JF: Ik vind het jammer om te zeggen dat het echt essentiële theater betaald zal worden door de extreem rijken. Of laten we anders hopen dat de overheid haar subsidies met 400% zal verhogen.

ZULLEN ER NOG THEATERGEBOUWEN ZIJN? INDIEN JA, HOE ZULLEN DIE ERUIT ZIEN?

FM: Jazeker. Maar hopelijk zijn die dan wel kleiner en flexibeler.

TB: De theaterhuizen die er nu zijn, zullen er dan nog zijn. De meeste daarvan zullen evenwel hetzelfde lot ondergaan als wat de meeste kerken vandaag overkomt. Ze staan leeg, zijn vervallen, of worden commercieel uitgebaat voor doeleinden die niet stroken met de initiële plannen. Veel nood aan nieuwe theaterhuizen zal er niet zijn. Er is vooral nood aan nieuwe technologie om de technologie te beheersen.

JF: Ik heb tekeningen, technische plannen, schaal- en conceptmodellen van een theatergebouw van de toekomst waarvan ik droom. De vorm is gebaseerd op een partje smeerkaas en het principe van het derde oog. Het is een interactie tussen sculptuur en architectuur die kan leiden tot een andere relatie tussen de theaterbezoeker, het individu en het theater – fabriek, maatschappij. Een openlucht sculptuur als een toevluchtsoord voor ideeën over theater.



In het gebouw is de repetitieruimte zo groot als het theater zelf. Maar de repetitieruimte moet dezelfde sfeer hebben als mijn woonkamer.

De plaats die ik in gedachten heb, moet zich buiten de stad bevinden. Als het wel in de stad is, dan moet het onder de grond zijn, alleen toegankelijk voor ingewijden. Of zwevend op wolken. Niet: het oude idee dat het theater midden in de stad moet staan als een kerk. De manier waarop je het nadert, is belangrijk. Je moet voor een bepaalde tijd in de schemering wandelen, onder een sterrenhemel. De locatie zal energie uitstralen. Het spiritueel-anarchistische huis, de sculptuur, is een plaats voor de promotie van communicatie en wederzijdse ideeën. Het huis moet aantrekkelijk en verleidelijk zijn, waar de toeschouwer met plezier langer blijft dan de duur van de voorstelling.

De ideale plaats, in mijn verbeelding en in één van de conceptmodellen, zijn de golvende Vlaamse weiden waar Jacques Brel over zingt. De sculptuur zou op zo'n manier geplaatst zijn dat ze het landschap niet zou verpesten. Het dak zou gemaakt zijn van spiegels die de typische Vlaamse wolken en het licht weerkaatsen. De korte zijde van het blokje smeerkaas zou kunnen openschuiven zodat het publiek buiten kan zitten en de voorstelling kan ervaren in de ban van de nacht.

De theaterruimte heeft dimensies die alle toeschouwers toelaten om hetzelfde perfecte zicht te hebben vanuit de publieksruimte. Ze zijn allemaal koningen. En als ze dat wensen, kunnen ze kijken vanuit een afzonderlijke koningskamer, die ze zelf kunnen creëren. Al zittend op de centrale as. Symmetrisch. Zodat ze de mise-en-scène vanuit het juiste perspectief kunnen ervaren.

WAT ZAL ER OVER VIJFTIG JAAR HERINNERD WORDEN VAN HET THEATER VAN VANDAAG?

TB: Flarden, onsamenhangend. En meestal enkel die flarden die niets met het medium theater te maken hebben: te weten flarden die op de gevoelige film werden vastgelegd. Want daarnaast is theater vluchtige materie en de mens een slecht archivaris.

JF: Het Vlaamse theater en de Vlaamse dans zullen zeker herinnerd worden. Een aantal van ons hebben de afgelopen twintig jaar immers zeker geschiedenis geschreven.

STEL JEZELF VOOR IN 2057.

JF: Dan ben ik televisie aan het kijken.

TB: Ik zal mijn tachtigste verjaardag vieren, als God of de technologische vooruitgang het belieft. Ik zal kaal zijn, niet grijs. Ik zal geen pensioen hebben en dus noodgedwongen verder moeten werken. Ik zal moeilijke keuzes gemaakt hebben tussen 'alsmaar populairder' maar daardoor leefbaar of 'alsmaar elitairder'... Ik zal zelf tot een generatie voorlopers behoren die de beeldcultuur begrepen maar er niet van kindsbeen af mee opgegroeid zijn. Ik zal noch een konijn kunnen villen, noch de technologie als een verlengstuk van mezelf kunnen zien...

KZ: Ik zal dan waarschijnlijk op weg zijn om stof te worden, of opgelost zijn in een andere dimensie. (Zeg, is deze enquête ontwikkeld door tienjarige profeten?)

JF: Ik zal dan 99 jaar oud zijn: helder als een kind, denkend als een verzetsstrijder.